

УДК 338.24

DOI: <https://doi.org/10.32782/business-navigator.71-5>

Мельник В.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і соціально-поведінкових наук
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Підлісний Є.В.

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки і соціально-поведінкових наук
Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

Melnik Viacheslav

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Associate Professor of the Economics
and Socio-Behavioral Sciences Department
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

Pidlisnyi Yevhen

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor, Associate Professor of the Economics
and Socio-Behavioral Sciences Department
Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Мельник В.В., Підлісний Є.В. Державна підтримка малого та середнього бізнесу в Україні. Стаття висвітлює основні напрями державної підтримки малого та середнього бізнесу та функції держави як підтримувача розвитку підприємництва, які полягають у наданні не лише фінансової, а й інформаційної підтримки, створенні та підтриманні інституційного забезпечення та інфраструктури. Розглянуто причини неефективної діяльності підприємств, що пов'язані у тому числі з невваженою державною політикою та відсутністю захисту з боку держави. Описано діючі напрями підтримки малого та середнього бізнесу, у тому числі з урахуванням європейських програм. Державну підтримку малого та середнього бізнесу сьогодні можна вважати недостатньо ефективною, про що свідчать низка прикладів та наслідки невважених рішень влади, що маючи на меті стабілізацію економіки в державі, завдають відчутний удар по діяльності малого бізнесу і несуть загрозу існуванню значної його частини.

Ключові слова: малий та середній бізнес, державна підтримка малого та середнього бізнесу, фінансова підтримка малого та середнього бізнесу, підтримка розвитку підприємництва, фінансування, регіональні програми.

Melnyk Viacheslav, Pidlisnyi Yevhen. State support for small and medium-sized businesses in Ukraine.

The article highlights the main directions of state support for small and medium-sized businesses and the functions of the state as a supporter of business development, which consists in providing not only financial but also information support, creation and maintenance of institutional support and infrastructure. The reasons of ineffective activity of the enterprises, connected with the unbalanced state policy and the lack of protection from the state are also considered. The current directions of support of small and medium-sized businesses, including those taking into account European programs, are described. State support for small and medium-sized businesses today can be considered insufficiently effective, as evidenced by a number of examples and the consequences of ill-considered decisions of the authorities, which, with the aim of stabilizing the economy in the state, have a tangible impact on the activities of small businesses and endanger the existence of a significant part of it. The development for small and medium-sized businesses is important for the country in terms of social and economic character. Effective development of this sector of the economy requires state support at the proper level. Ukraine does not have such support because of the large number of deterrent factors. A number of measures have been proposed for small and medium-sized businesses development. Among them – the universal methods of state regulation and acceleration. Also, in order to stimulate the activities for small and medium-sized businesses, it was proposed to consider the experience of European countries. Small business abroad serves as a basis for a stable economy and is the basis for the EU's social and economic development. Small business stimulates the development of competition, the introduction of the latest technology. Therefore, European society for small and medium-sized businesses, the main purpose of which is to balance the interests of the state and business, provide optimal conditions for entrepreneurship, increase the competitiveness of small and medium-sized businesses and the country in particular. Ukraine has no clear

strategy for regulating for small and medium-sized businesses, the financing system for the formation and development of small businesses is imperfect, legal and organizational issues for micro enterprises remain unmanageable.

Key words: small and medium business, state support of small and medium business, financial support of small and medium business, support of entrepreneurship development, financing, regional programs.

Постановка проблеми. Держава є суб'єктом економічних відносин, компетенції та можливості якої щодо створення сприятливих умов для започаткування і здійснення підприємницької діяльності є найширшими. Від ефективності економічної політики органів державного управління залежить можливість формування сприятливого та передбачуваного правового поля для розвитку підприємництва і реалізації права на неї, що є невід'ємним компонентом соціально-економічного розвитку та економічної безпеки держави, пріоритетною функцією органів державного управління в умовах ринкової економіки, реалізація якої необхідна для демократизації суспільства, забезпечення добробуту громадян, формування цивілізованого конкурентного середовища [4], економічного розвитку держави, особливо в умовах прискорення процесів євроінтеграції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми державного регулювання, підтримки та стимулювання розвитку бізнесу завжди були в центрі уваги як вітчизняних, так і зарубіжних вчених-економістів. Цій тематиці присвячували свої дослідження такі науковці, як: О. С. Білоусова [2], Н. М. Заярна [3], І. М. Комарницький [5], Л. Ш. Маматова [6], І. Шовкун [8].

В той же час сучасний стан розвитку економіки визначає необхідність формування особливого погляду на природу державної підтримки та стимулювання розвитку бізнесу як сфери, яка, з одного боку, є ключовою для економічного зростання країни, а з іншого – перебуває у постійному неефективному реформуванні.

Постановка завдання дослідження. Мета статті – є розгляд та аналіз інструменти державного регулювання та підтримки підприємництва в країнах світу та запровадження Урядом України заходів і програм щодо підтримки та стимулювання ведення вітчизняного бізнесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток підприємництва в Україні перейшов на стадію, коли вдосконалення регуляторної політики визначає подальші його перспективи. Державне регулювання підприємництва – це система правових, організаційних та регуляторно-контрольних заходів держави, спрямованих на створення сприятливого підприємницького середовища й управління державним сектором для забезпечення ефективності та конкурентоспроможності національної економіки. Україна як самостійна, незалежна держава гарантує сьогодні всім підприємцям (незалежно від обраних ними організаційних форм підприємницької діяльності) рівні права і створює однакові можливості для функціонування, доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів за умови виконання робіт і поставок для державних потреб [5, с. 167].

Держава здійснює регулювання підприємницької діяльності через:

- законодавче забезпечення свободи конкуренції, захист споживачів від проявів недобросовісної конку-

ренції та монополізму в будь-яких сферах підприємницької діяльності;

- податкову та фінансово-кредитну політику, включаючи встановлення ставок податків і відсотків за державні кредити, податкові пільги, ціни та правила ціноутворення, валютний курс, розмір економічних санкцій;

- визначення соціальних норм функціонування підприємства, згідно з якими підприємець зобов'язаний забезпечити відповідні умови праці, охорону праці, оплату праці не нижче встановленого мінімального рівня, а також інші соціальні гарантії, включаючи соціальне та медичне страхування і соціальне забезпечення;

- встановлення екологічних норм і нормативів;

- залучення підприємців до виконання різноманітних науково-технічних та економічних регіональних і державних програм;

- укладання договорів на виконання робіт та здійснення послуг для державних потреб [7].

Малий і середній бізнес в більшості провідних країн сприяв політичній та соціально-економічній стабілізації, створенню середнього класу (у Франції, Великобританії, Бельгії, Німеччині, Канаді, Іспанії), подоланню рецесії (в Ізраїлі, США), створенню нових ринків (у Мексиці, Канаді, Сінгапурі, Японії), послідовному проведенню реформ (у Китаї, Польщі, Чехії, Угорщині, Словаччині) [3, с. 66].

У Китаї державна підтримка малих інноваційних підприємств здійснюється в рамках загальної стратегії розвитку: створення бізнес-інкубаторів; сприяння в організації венчурних фондів для малих підприємств; розміщення в секторі малого підприємництва державних замовлень тощо [3, с. 31].

Німецький уряд також надає допомогу своїм дрібним і середнім підприємствам у вигляді кредитів і субсидій. У післявоєнній Німеччині використовувалася оригінальна модель кредитних гарантій для малого бізнесу. У 1948 р. був створений Банк кредитних гарантій для управління грошовими коштами, що надходили за планом відновлення Європи Маршалла. Одночасно були створені регіональні кредитні корпорації. Зараз Банк кредитних гарантій є одним з десяти провідних банків Німеччини і об'єднує 24 регіональних установи. Капітал банку є повністю державним, причому 80% належить федеральній адміністрації, а решта 20% – адміністрації земель. Що стосується регіональних кредитних установ, то вони знаходяться в руках приватного капіталу і мають форму акціонерних товариств. Прибуток цих компаній звільнена від податку на увазі важливої суспільної ролі, яку вони відіграють. За час існування ця система надала дрібним і середнім підприємцям більше 100 тис. гарантій на загальну суму 10 млрд марок [3, с. 41].

Для країн з розвинутою ринковою економікою характерний більш високий рівень розвитку малого підприємництва і ступеня його участі у забезпеченні

конкурентоспроможності національних економік. Так, у малому підприємстві США зайнято понад 62 млн осіб (або 50% усіх працюючих у приватному секторі), що створюють понад 50% ВВП країни. За останні 15 років в сегменті національної економіки США – малому підприємстві було створено 64% від загальної кількості створених нових робочих місць [2, с. 41].

Інструменти, або методи, державного регулювання та підтримки підприємництва можна розподілити на економічні, адміністративні, психологічні. Серед адміністративних методів найбільш вагомим і перспективним є режим найбільшого сприяння розвитку підприємства за реалізації відповідної правової основи, який не перешкоджає би функціонуванню великих підприємницьких структур і державних підприємств. Економічні методи розподіляються на три групи. Фінансовими методами розвитку підприємства є: пільгове кредитування, доступність інвестиційних ресурсів, субсидування, спільне фінансування суспільно значущих проєктів. Не менш актуальними є фіскальні методи, розумне зниження податкового навантаження на підприємницькі структури, що сприяє розширенню бізнесу. Ресурсним методом є розвиток кадрового забезпечення, включаючи підготовку і перепідготовку трудових ресурсів на основі державних програм навчання; інформаційне забезпечення, у тому числі участь у виставках, конференціях, ярмарках і доступ бізнес-структур до матеріальних ресурсів. Отже, механізм державного управління є складним і системним утворенням, яке органічно поєднує у собі різні складники: економічні, мотиваційні, організаційні, політичні і правові [6, с. 156].

Мале підприємство додає ринковій економіці України належну гнучкість, мобілізує значні фінансові і виробничі ресурси населення, несе в собі могутній антимонопольний потенціал, сприяє згладжуванню соціальних конфліктів, виконує важливу роль в соціально – економічному виживанні окремих верств населення і цілих регіонів країни. Слід особливо підкреслити ту обставину, що за своєю природою мале підприємство об'єктивно тяжіє до певної території, що створює сприятливий локальний соціально-економічний клімат для його функціонування і розвитку. Саме регіональні центри як цілісні територіальні соціально-економічні утворення, що є джерелами перетворень в загальній системі суспільних зв'язків і відносин в державі, у тому числі й економічних, створюють відносно сприятливі умови для розвитку життєздатного малого підприємства. Цьому є цілий ряд причин. По-перше, у межах великого міста на відносно невеликому просторі виявилися зосередженими в тому або іншому ступені повноти всі компоненти суспільства – населення, виробництво, житло, інфраструктура, органи державного, місцевого, суспільного управління і самоврядування. По-друге, в межах великого міста замикається декілька відтворювальних циклів, що відбуваються в його основних підсистемах (наприклад, соціально-демографічні, інвестиційнобудівельні, бюджетні тощо). По-третє, всі найбільші міста є традиційними адміністративними центрами України, які наділені важливими політичними, культурними, господарськими центрами, виконують роль опорних вузлів в територіальній організації суспільства. По-четверте, найбільші міста мають у своєму розпорядженні вели-

чезний потенціал у вигляді відповідного економіко-географічного положення, багатофункціональної структури господарства, поєднання виробництва з наукою, культурою, освітою. Це робить їх лідерами соціально-економічних перетворень, вони забезпечують формування єдиного економічного, культурного, наукового та інформаційного простору України. По-п'яте, великі міста є найважливішими центрами комерційної і фінансово-бюджетної діяльності. Вони, зокрема, є основними донорами коштів до місцевих та державного бюджетів України. По-шосте, істотну роль виконують найбільші міста у формуванні ринкової інфраструктури. Саме тут розміщуються юридичні контори, маркетингові, консалтингові, аудиторські організації, брокерські контори, фондові і валютні біржі, страхові компанії, рекламні агентства, виставкові комплекси, центри з надання послуг розвитку інформаційних технологій і засобів ділової комунікації, асоціації підприємців, громадські і державні фонди сприяння розвитку підприємства [8, с. 198].

Сьогодні пріоритетами державної політики розвитку підприємства є:

а) досягнення взаєморозуміння між регуляторними органами та бізнес-середовищем при розробці та моніторингу виконання регуляторних процедур. Необхідно запроваджувати ефективні формати публічних консультацій з суб'єктами малого підприємства з урахуванням галузевих та регіональних особливостей. Це дозволить виявляти слабкі сторони регулювання і знайти найбільш дієві інструменти державного втручання, не створюючи напруження у секторі малого та середнього бізнесу;

б) забезпечення порядку коригування регуляторних норм за результатами оцінки досягнення цілей діючого регулювання. Завершеність циклу державного управління неможлива без аналізу результативності регулювання та прийняття відповідного рішення щодо продовження його дії, внесення до нього коректив чи скасування, коли мети досягнуто. Це потребує посилення уваги органів державної влади до виконання процедур державної регуляторної політики у частині відстеження результативності. З цією метою доцільним видається запровадження процедури планування та відстеження результативності, а також супроводження цих процедур публічними консультаціями;

в) спрощення та здешевлення регуляторних процедур для малого і середнього бізнесу. Необхідно забезпечити належне дотримання органами державної влади вимог регуляторної політики щодо визначення мети та цілей регулювання, розрахунку його вартості для малого бізнесу. Регулювання, розроблене без дотримання необхідних процедур, збільшує витрати суб'єктів господарювання та зменшує інвестиційну привабливість. Аналіз вартості регулювання до набуття ним чинності дозволяє знайти необхідні компенсаторні інструменти та запровадити його формат, який не буде викликати спротиву підприємців;

г) запровадження ефективних моделей фінансування підприємницької діяльності [1, с. 576–581].

Висновки. Розглядаючи досвід державного регулювання підприємства в країнах ЄС, важливо підкреслити, що концепція підтримки малого та середнього бізнесу в них є чіткою та зрозумілою. Вона

враховує національні та загальноєвропейські інтереси, включає цілі та принципи відповідної політики, а також має механізми та організаційні структури її реалізації. Тому формування сприятливого підприємницького клімату в Україні має залежати від узгодженого

та швидкого просування реформ та реалізації завдань зі стимулювання інвестиційної активності, макроекономічної стабілізації, дерегуляції, розбудови внутрішнього ринку та диверсифікації зовнішньоекономічного співробітництва.

Список використаних джерел:

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України "Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017 році". Київ : НІСД, 2017. 928 с.
2. Білоусова О. С. Підвищення ролі державних інвестицій у модернізації реального сектору економіки України. *Фінанси України*. 2017. № 5. С. 63–75.
3. Заярна Н. М., Гнат Н. А. Міжнародний досвід підтримки малого бізнесу та сучасні українські реалії. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2011. Вип. 21.1. С. 198–202.
4. Концепція вдосконалення державного регулювання господарської діяльності: [Указ: № 816/27 від 3.9.27 р.]. URL: <http://www.president.gov.ua>. (дата звернення: 10.03.2023).
5. Комарницький І. М. Організаційно-економічні механізми розвитку підприємництва : монографія. Ужгород : Вид-во «Патент», 2000. 224 с.
6. Маматова Л. Ш. Державне регулювання підприємницької діяльності в Україні. *Вісник Приазовського державного технічного університету* : зб. наукових праць. ДВНЗ «ПДТУ». Маріуполь, 2017. Вип. 33. С. 153–160
7. Михальська В. В. Державне регулювання механізму формування освітнього середовища для малого та середнього підприємництва: автореф. дис... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. *Національна академія держ. управління при Президентові України*. Київ. 2007. 20 с.
8. Шовкун І. А. Локалізація виробництва – світова практика та висновки для України. *Економіка та прогнозування*. 2017. № 2. С. 31–56.

References:

1. Analytical report to the Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine «On the Internal and External Situation of Ukraine in 2017» (2017). Kyiv : NISD.
2. Bilousova, O. S. (2017), "Public investment increasing role in modernizing of Ukrainian economy real sector", *Finansy Ukrainy*, vol. 5, pp. 63–75.
3. Zayarna, N.M. and Ignat N.A. (2011), "International experience in small business support and modern Ukrainian realities", *Naukovyj visnyk NLTU Ukrainy*, vol. 21.1, pp. 198–202.
4. Concept of improvement of state regulation of economic activity: [Decree: No. 816/27 dated 3.9.27]. URL: <http://www.president.gov.ua>. (accessed 10.03.2023).
5. Komarnytskyi, I. M. (2000), *Orhanizatsiino-ekonomichni mekhanizmy rozvytku pidprijemnytstva* [Organizational and economic mechanism of development of business]. Uzhhorod : Patent.
6. Mamatova L. Sh. (2017), "State regulation of entrepreneurial activity in Ukraine", ["Derzhavne reguljuvannja pidprijemnic'koї dijalnosti v Ukraїni"], L.Sh. *Mamatova, Bulletin of the Priazovsky State Technical University*, Series Economics, Coll. sciences works, Mariupol, "Priazovsky State Technical University". Vip. 33, pp. 153–160.
7. Michalski V. V. (2007), "State regulation mechanism of formation of educational environment for SME", ["Derzhavne reguljuvannja mehanizmu formuvannja osvıtn'ogo seredovyshha dlja malogo ta seredn'ogo pidprijemnytva"], Author. dis ... candidate. Science of the state. Exercise, 25.00.02, V.V. Michalski, The National Academy of state. Administration of Ukraine, Kyiv, 20 p.
8. Shovkun I. (2017). *Lokalizatsiya vyrobnytstva – svitova praktyka ta vysnovky dlya Ukrayiny* [Localization of production – world practice and conclusions for Ukraine]. *Ekonomika i prohnozuvannya*. № 2, pp. 31–56.